

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

St. 17. V Ljubljani, 15. septembra 1893. Letnik VI.

Sadna sušilnica za na ognjišče.

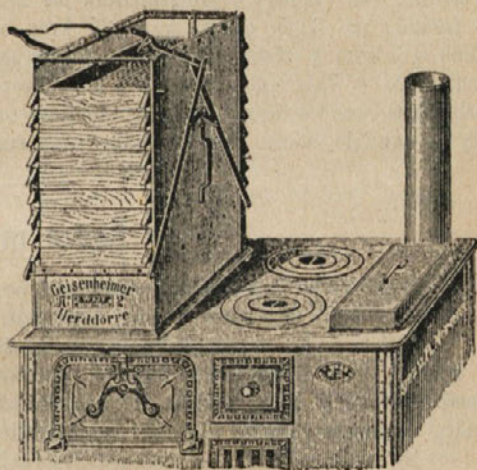
Velikega pomena za sadjarstvo so ameriške sušilnice. Toda navadue ameriške sušilnice so za gospodarja, ki suši le za dom ali kaj malega več, vse prevelike in predrage. In ker pri nas le redko kje moremo sušiti na solnci, v peči pa ni z lepa moči posušiti sadja lepo, pojavila se je uže zdavnaj želja, da bi kdo sestavil sušilnico, ki bi bila primerna domačim potrebam, kjer vsako leto posuše za dom nekaj sadja in zelenjave.

Ti želji je ustregel potujoči vrtnar gospod Rud. Mertens v Gajzenhajmu (Geisenheim) ter je po ameriškem načinu sestavil prav pripravno sušilnico (podoba 29.), ki ima pokončno sušilo iz les, katere postavimo drugo na drugo.

Te sušilnice ni treba kuriti; postavimo jo kar na ognjišče ali na peč, kakor lonec, samo obročev ne smemo vzeti s plošče. Toplota, katero izžariva ognjišče, prehaja po sušilu skozi lese in suši sadje ali zelenjavo po njih.

Na vrhu je sušilnica odprta, da gorki zrak odvaja iz nje vlago, katero izganja iz sadja ali zelenjave. Da bi se reči, ki se suše, prismodile, ni se treba bati, ker jih toplotni trakovi ne zadevajo naravnost, ampak jih ublaži sveži zrak, ki neprenehoma prihaja v sušilnico spodaj pod dvema poševnima zaslonoma in kroži skozi sušilo.

Ker sedaj ognjišča najraje zidajo, obdrži se tudi gorkota v njih dolgo časa; to pa je za sušilnico zelo važno. Sušilnica za na ognjišče ima dva glavna dela, nabiralnik za toploto in pa sušilo, oziroma iz mrež sestavljen prostor za sušenje. Nabiralnik za toploto tvori iz močne pločevine narejen štirioglat obod, kateri ima spodaj okrog in okrog zaslon, da dovaja sušilo še več toplotnih trakov, na njem pa leže sušilne lese druga na drugi. Za uravnavanje je vzvodna priprava, ki je zelo prosto narejena in pripravna. Ž njo se menjavajo sušilne lese, ne da bi kaj prida toplote prišlo v nič; pa tudi toplota se uravnava ž njeno pomočjo. Sušilne

Podoba 29.

lese imajo take lesene obode, da se drug na drugega dobro prilegajo, dna sama pa so iz tako goste mreže iz pocinjene žice, da se celó borovnice in pa bezgove jagode lahko suše na njih.

V teh sušilnicah lahko sušimo, kadar kuhamo, ali pa tudi nalašč zakurimo za sušenje. Sušilnice suše hitro, enakomerno in lepo in posušeni pridelki imajo ravno tak okus, kakor če bi jih posušili v kaki veliki sušilnici.

Dasi je sušilnica majhna, posuši se v nji jako mnogo sadja in zelenjave, tako da se marsikaj pripravi k pridu, kar bi se sicer pokvarilo ali bi segnilo.

Suši se v sušilnici lahko vse, koščičasto in peškato sadje, olupljeno in neolupljeno, pa tudi sadne vlitnine (paste), jagode, gobe, meso i. t. d. Zelenjava se izborno posuši, posebno fižol, grah, zelje, kolerabe, korenje, zelena, čebula i. dr., sploh vsa kuhinjska zelenjava. Še celo krompir se lahko posuši, da obdrži svojo barvo, če se zreže na plošče ali na kocke. Posebno opozarjamo na suhe gobe, katere se zmeljejo v moko in po malem pridevlejo juhi in omakam. Tudi grah in krompir sta za to dobra.

Zelenjavo sušiti je pa tudi zato dobro, ker je kuharicam suha zelenjava mnogo bolj po ušechi, ker jim je ni treba še le pripravljati in čistiti, kakor svežo.

Poleg vseh prednosti, katere ima ta sušilnica, je njena cena vender še največjega pomena, kajti tako je nizka, da toliko vsoto lahko utрпи vsak posestnik, da si napravi izborno sušilnico.

Sušilnice za na ognjišča je po Mertensovem navodilu prvi začel izdelovati Valentin Vas (Waas) v Gajzenhajmu ob Renu ter prodaja manjše (32/32 cm), z 8 lesami, po 31.5 mark, t. j. 37 kron v zlatu, večje pa po 39 mark, t. j. blizu 46 kron v zlatu, in sicer na mestu (t. j. v Gajzenhajmu). Poskušališče za sadjarstvo v Vajerhofu (Weierhof) pri Grestenu v Dolenji Avstriji je pa sklenilo priskrbeti kmetovalcem cenejših sušilnic, naročilo je eno od Vasa za uzorec ter jih je naročilo doma. Tamkaj stane taka sušilnica z zavojem vred 34 kron.

Sadni mošt.

Letos je po naših krajih večinoma povsod dobra sadna letina in kmetovalci si bodo ta božji dar gotovo vedeli izkoristiti na razne načine.

Mnogo sadja porabi ali proda se svežega, mnogo se ga posuši ali pokuha v žganje. Toda poleg vsega tega je v sedanjih slabih vinskih časih posebne važnosti naprava sadnega mošta. O tem namenil sem se č. bralcem cenj. „Kmetovalca“ iz svoje skušnje napisati nekaj vrstic.

Ne mislim pa tega vprašanja razpravljati na drobno, saj se je o tem uže tako jako mnogo pisalo in tudi naši kmetovalci umejo to stvar uže precej dobro.

Lansko leto napravil sem si sadnega mošta takole:

Ko sem imel sadje pravilno — ne predebelo in ne predrobno — zdrozgano, dodal sem hektolitru sadne drozge 20 l vode. Kakor znano, je sadje premalo sočno, da bi se mogle vse moštne snovi raztopiti in ob prvem stiskanji iztisniti, zato ostane skoraj polovica teh snovi v tropinah neraztopljenih. Zato svetujejo te tropine razdrobiti in jim dodati vode. Pri drugem stiskanji se dobi mošt, ki ni mnogo slabši, kakor prvi. Jaz pa sem dodal vode uže predno sem stisnil prvič in pustil nekaj časa oboje skupaj; moštne snovi so se v dodani vodi raztopile in razredčile in na ta način sem dosegel jako povoljen uspeh. Poleg tega pa sem si prihranil časa, ker mi ni bilo treba dvakrat stiskati.

Pa še nekaj! Imel sem takrat tudi stisnjenih vinskih tropin od „izabele“ in teh sem primešal sadni drozgi, predno sem jo namočil. Mošt je vsled tega dobil lepo rdečkasto barvo ter vinski okus in duh. Ravno na to mislil sem opo-

zoriti cenj. bralce! Mošt mi je pravilno dovrel in težko ga je bilo ločiti od vina. Mojim znanecm zdelo se je neverjetno, da je to sadjevec, dokler jih nisem poučil, kako sem ravnal. Sodim, da bi ne bilo napačno, če kdo nima rdečih vinskih tropin, če zaradi duha in okusa dodane belih. To sem torej hotel zapisati, če bi kdo morebiti vmes našel kakšno zrnce, s katerim bi se okoristil. Seveda vso reč rad prepuščam strokovnjakom v presojo.

Tone Goršek,

predsednik društva »Kmetovalec« v Gotovljah.

Dostavek uredništva: K gorenjemu spisu nimamo drugega pristaviti, nego, da je ravnanje gosp. Goršeka popolnoma pravilno in zato tudi priporočeno. Dodaja grozdnih tropin pa ni samo zato dobra, ker zboljšuje moštu okus, ampak tudi za to, ker mu pospeši kipenje. Gliv, ki provzročijo moštu kipenje, poznamo danes več vrst in vemo, da niso enako močne, t. j. ene vzbude bolj hitro in popolnejše kipenje, druge pa slabše. Večina takih gliv v moštu je slaba, a mnogo močnejše so glive v grozdnem moštu; zato je kaj koristno če teh dodenemo sadnemu moštu in tako kipenje pospešimo. Kdor nima grozdnih tropin ali grozdja sploh, ta lahko rabi rozine, t. j. suhe vinske jagode, ki se kupijo v špecerijskih prodajalnicah. Z rozinami dobimo v mošt jako mnogo zelo močnih kipenje provzročujočih gliv, razven tega pa tudi še precej sladkorja. Na vsak hektoliter mošta vzame se 1 kg rozin. Te se zrežejo, s kakima dvema litroma mošta dobro pregnetejo ter slednjič denejo v mošt. Rozine se ne smejo poprej oprati, ampak se porabijo, kakeršne se dobe v prodajalnici.

Pasovi na sadnem drevju.

Meseca novembra neki zloglasen drevesni škodljivec navadno prestopi zadnjo stopinjo svojega preobraževanja, da bi se pokazal kot lahko kril metulj, kot polno veljavni član živalskega sveta, in da bi ohranil zastopnike svoje vrste. To je mali zmrzlikar ali zimski pedic (*acidalia brumata*) iz podvrste pedicev (*geometridae*), ki je, zapustivši svoj zapredek, uže popolnoma razvit.

V zrak se more vzdigniti le samec; samico je previdna narava navezala bolj na zemljo ter jo omejila le na potovanje. Samica ima namreč krnasta krila, ki ne morejo nositi okornega ji telesa. Ravno to pa je za sadjarja zelo važno, ker mu je ravno zato mogoče ubraniti se teh škodljivih metuljev.

Ko zapusté metulji zapredke, izlezejo iz zemlje. Samec s svojimi temnorujavkastimi, črnoprogastimi prednjimi in svetlorujavimi zadnjimi krili rfoli meseca novembra in decembra zvečer okrog; posebno pogosto vidi se o tem času po cestnih svetilnicah. Samice pa lezejo po deblih na drevesa. Zimski pedic je žuželka, ki vse je; njegove gosenice žro listje vsakovrstnega listnatega drevja, vender pa imajo izmed sadnega drevja najraje črešnje, jabolane, hruške, marelice i. t. d. Zato poiščejo skrbne matere najraje takih dreves in položé na-nje svoja jajca. Plojena samica zleže blizu 250 zelenkastobelih jajec (posameznó) prav blizu popkov. Jajca prezimijo in še le spomladi izlezejo iz njih zelenkaste gosenice s slabimi, belimi, podolgastimi progami po hrbtu, ter dosežejo dolgost 26 mm in se odlikujejo s tem, da pri premikanji krivé hrbet v grbo. Vidimo jih navadno od meseca aprila do začetka junija. Ves ta čas so strahovito požrešne; drevju požro lahko vse cvetje do golega, oglodajo pa tudi popke ali celo sad. V precejšnjem številu napravijo neizmerno škodo. Ako se objedanje večkrat ponavlja, drevesa lahko poginejo, zlasti ker jim gosenice požro prvo cvetje, ki se razvija le z rezervnimi redilnimi snovmi. Meseca junija zlezejo gosenice pod zemljo ter se tamkaj zabubijo, da bi v novembru zopet izlezele kot metulji, kateri naj bi se zopet dalje množili.

Velika škodljivost je dokazana, in treba je, da se taki požrešnosti odločno postavimo v bran. Najlaže pridemo do živega nespretnim samicam, predno ležejo jajca. Zadosti je uže, ako jim preprečimo plezanje po deblu. To dosežemo s kosom papirja, ki je navzdol lijasto zavrt, zgoraj pa trdno ob deblu privezan, ali s pločevinskim (plehnatim) pasom, ki ima z vodo napolnjen žleb, ali s pasom iz prav gladkega stanijola (kos črnega lista) itd. S tem pa se le prepreči, da samice ne morejo na drevje, nastanijo pa se vendar le lahko kje drugje. Mnogo boljši so in laže se rabijo pasovi na katere se love samice. Z vsako vjeto samico zmanjša se število njihovega zaroda za 250 gosenic. Pa tudi sicer nam ti pasovi dobro služijo. Sprva so se rabili večinoma le proti zimskemu pedicu, podobno kakor v črnih gozdih proti smrekovemu preleu (liparis monacha) in proti borovemu preleu (gastropacha pini). Če smo zavarovali svoje drevje, uničili na njem vsa gosenična gnezda, romajo vendar še vedno k njemu od manj skrbnih sosedov ali pa iz gozda itd. cele množice najrazličnejših gosenic ter se spravijo na naše drevje, in mi bi imeli škodo vkljub vsi skrbi in vzlic pobiranju gosenic. Pas pa pomaga tudi tu. Dobi se še ogromno število drugih žuželk v različnih oblikah, katere sicer lahko letajo, ki pa vendar morebiti iz nemarnosti ali drugih neznanih nam vzrokov raje ob deblu navzgor plezajo (cvetoder), zopet druge, ki nimajo kril ter samo po deblu morejo priti na drevo itd. Če naredimo drevesu pas, imeli bomo vedno dober lov. Razven različnih gosenic bomo dobili tu tudi cvetodera (anthonomus pomorum), ki uničuje cvetje itd. Ker se žuželke hitro množijo, napravimo uže precej dobrega, če jih tudi ujamemo le nekaj. Cvetodera n. pr. se na ta način ne moremo popolnoma odkrižati, ker lahko tudi leta; vendar se jih mnogo polovi, in z vsako samico se reši mnogo cvetja. Žuželke pa, ki ne morejo letati, s pasom popolnoma odvrnemo od drevja. Kako pa se napravljajo taki pasi. Navadno se pritrjujejo najkasneje od srede oktobra dalje in ostanejo na drevju do pomladi; najbolje je pa, če jih pustimo na drevju v pozno poletje, da odganjamo tudi gosenice, ki zgodaj poleti hočejo na drevje. Izkušnja sčasom uže nauči, kdaj je dober čas za lov, kdaj se splača trud. Splošna pravila v tem oziru se ne dadó postaviti; vendar bi na nekterih drevesih morali celo leto pustiti take pasove za poskušnjo, da jih potem splošno vpeljemo, kakor hitro se pokaže dober lov.

Za dobre pasove potrebujemo pred vsem dobrega lepila. Njegova dobrota se sodi po prijemljivosti, pa tudi po tem, koliko časa jo more ohraniti vzlic zračnim vplivom. Večina sredstev, katera navadno rabimo zaradi varčnosti, n. pr. lesni katran, kolomaz itd. so iz tega vzroka manjše vrednosti. Bolje bo kupiti trpežnih preparatov (klej za gosenice), če tudi so nekoliko draži; viša cena splačala se bo vsled daljše in boljše porabnosti. Zlasti odkar se je pokazal v smrekovih gozdih smrekov prelec, obrnili so na ta lepila večjo pozornost; sedaj so uže precej popolna. Tvrdba, ki prodaja taka lepila, je J. Hitz v Pragi, Tuchmachergasse Nr. 9 neu, tovarna za kemijske izdelke in za blago iz tolašče. Klej za gosenice (patent Hitz), ki ga izdeluje imenovana tvrdka, ostane celo leto lepljiv vzlic mrazu itd. (Konec prih.)

Vrtnarske raznoterosti.

Lim, dober gnoj sadnim drevesom. Kuhaj pol kilograma lima in zmešaj ga s 50 litri vode. Ko si zemljo okoli drevesa nekoliko zrahljal, prilij vsakemu drevesu 6–8 litrov te limove vode. — Časnik kmetijske družbe tirolske pravi, da se uže v malo tednih pokaže dober vspeh tega gnojila.